

بررسی ارتباط بین عوامل اجتماعی با نگرش دینی شهروندی دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی اصفهان

دکتر محمدرضا نیلی*

ستاره موسوی**

رضا همایی***

چکیده

موضوع مقاله حاضر، بررسی ارتباط بین عوامل اجتماعی با نگرش دینی دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی اصفهان است. پرسش‌های تحقیق درباره چگونگی ارتباط بین عوامل اجتماعی (خانواده، گروه همسالان، محیط آموزشی و رسانه‌های ارتباط جمعی) با نگرش دینی دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی اصفهان با توجه به روش توصیفی از نوع هم‌بستگی پاسخ داده شد. جامعه آماری پژوهش دربرگیرنده همه دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی اصفهان در سال تحصیلی ۱۳۸۹-۱۳۹۰ بود که تعداد دانشجویان پسر ۲۲۱۳ نفر و دانشجویان دختر ۳۸۷۶ نفر و در مجموع ۶۰۸۹ نفر بودند و از این تعداد، ۱۶۱ نفر براساس روش نمونه‌گیری تصادفی طبقه‌ای متناسب با حجم به تفکیک جنسیت و دانشکده به عنوان نمونه انتخاب شدند. ابزار اندازه‌گیری به کار رفته در این پژوهش شامل دو پرسش‌نامه محقق ساخته (سنجش نگرش دینی و سنجش عوامل اجتماعی) است. یافته‌های این تحقیق نشان می‌دهد که بین نگرش دینی دانشجویان و مجموعه عوامل (خانواده، گروه همسالان، محیط آموزشی و رسانه‌های ارتباط جمعی)، رابطه معناداری وجود دارد.

واژه‌های کلیدی: عوامل اجتماعی، خانواده، گروه همسالان، محیط آموزشی، رسانه‌های ارتباط جمعی، نگرش دینی شهروندی، دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی اصفهان.

* استادیار و عضو هیئت علمی دانشگاه اصفهان.

** دانشجوی دکتری برنامه درسی دانشگاه اصفهان، مدرس دانشگاه پیام نور Email: setarehmousavi@gmail.com

*** عضو هیئت علمی دانشگاه پیام نور اصفهان.

۱. مقدمه

دین از عوامل مهم و تأثیرگذار در سلامت روان است. دین چهره جهان را در نظر فرد دیندار دگرگون می‌سازد و طرز تلقی او را از خود، خلقت و رویدادهای پیرامون تغییر می‌دهد. فرد دیندار خود را تحت حمایت و لطف همه جانبه خداوند، بزرگ‌ترین نیروی موجود می‌بیند و بدین ترتیب احساس اطمینان و آرامش و لذت معنوی عمیقی به وی دست می‌دهد. چنین فردی به واسطه ناملایمات و ناکامی‌های زندگی دچار ناامیدی و اضطراب نمی‌گردد، زیرا خداوند را حامی خویش می‌داند (کروز،^۱ ۲۰۰۳، ص ۱۶۱).

با شروع جنگ تحمیلی واقتضای وضعیت جنگی کشور؛ مجال فرهنگ سازی و نهادینه نمودن فرهنگ و آموزه‌های دینی به صورت منسجم و مدون و ضابطه‌مند به وجود نیامده و تا حدودی نیز مورد غفلت ناخواسته قرار گرفت. بعد از اتمام جنگ؛ و پیروزی فرهنگی نظام جمهوری اسلامی ایران؛ و ناامید شدن دشمنان اسلام از جنگ نظامی به جنگ فرهنگی روی آوردند تا با تحریف اسلام و تغییر محتوای اسلام با نام اسلام انقلاب ایران را با شکست کامل مواجه کنند. از این رو؛ در بخش‌های دولتی که مجال جایگزینی مدیریت اسلامی را پیدا نکرده بود؛ برای حذف و خنثی‌سازی فعالیت‌های فرهنگی و مذهبی رخنه نمود. وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی که اصلی‌ترین وظیفه ذاتی‌اش تبیین و ترویج فرهنگ اسلام و ارزش‌های مکتب اهل بیت (علیهم‌السلام) است با هزینه بیت المال؛ تبدیل به اسلحه و انقلاب شد (وطنی، ۱۳۹۲، ص ۴).

همچنین باتوجه به اینکه جامعه ما جوان است و شمار تهدیدهای فرهنگی داخلی و خارجی روبه‌فزون است و نیز باتوجه به دگرگونی‌های ارزشی که در جامعه روی داده است، پرداختن به مسائل و موضوعات اعتقادی مربوط به آنها، اهمیت ویژه‌ای می‌یابد.

امروزه دانشجویان در سطح جهان با تئوری‌های ضد مذهبی روبه‌رو و شاهد ترویج باورها و ارزش‌های سست و ناپایدار هستند. نتیجه این برخورد در جهان، باعث نوعی بی‌اعتقادی و پوچ‌گرایی و گرایش به راه‌هایی شده که گاه شخصیت انسانی آنان را مسخ کرده است. اما نقش مذهب در حفظ و بقای نظام اجتماعی و نیز در تقویت هم‌بستگی بین اعضای جامعه سبب توجه جامعه‌شناسان و روان‌شناسان به آن شده است. دین و مذهب در جامعه ایرانی نیز به علت بافت مذهبی‌اش، جایگاه والایی دارد و جزء جدانشدنی زندگی مردم است؛ تا حدی که هرگونه اقدامی که سبب تضعیف مذهب و کاهش دینداری مردم شود، نظام اجتماعی را با اختلال روبه‌رو خواهد کرد. با توجه به اینکه یکی از ویژگی‌های جمعیت ما، جوان بودن آن است؛ بنابراین، اهمیت مذهب

1. Krause

و خطر کاهش دینداری نسل جوان و پیامدهای آن برای نظام اجتماعی، از انگیزه‌های اصلی این تحقیق به شمار می‌رود، چراکه نسل جوان بدون باور دینی و اعتقادات مذهبی به آسانی قابل نفوذ است و زمینه‌های انحراف در او ایجاد می‌شود. کوئینگ^۱ در تبیین نگرش مذهبی شهروندان و مؤلفه‌های اجتماعی بیان می‌دارد: ۱. مذهب سبب نگرش مثبت نسبت به دنیا در فرد می‌شود؛ ۲. مذهب به زندگی فرد معنا و هدف می‌دهد؛ ۳. افراد مذهبی با حوادث تروماتیک زندگی که قابل پذیرش نیستند، راحت‌تر سازگار می‌شوند؛ ۴. مذهب باعث ایجاد امید در فرد می‌شود؛ ۵. افراد مذهبی احساس آزادی شخصی بیشتری نسبت به دیگران می‌کنند؛ ۶. احساس کنترل در افراد مذهبی به واسطه دعا کردن ایجاد می‌شود؛ ۷. افراد مذهبی از الگوی تصمیم‌گیری‌های مفید و سازنده برای خود و دیگران بهره می‌گیرند و این امر تا حدی از شدت اضطراب‌های زندگی می‌کاهد؛ ۸. مذهب باعث برخورداری فرد از حمایت اجتماعی بیشتر می‌شود (کوئینگ، ۱۹۹۸، ص ۲۲۰).

شاه محمدی (۱۳۷۹) در پژوهشی با عنوان «بررسی تأثیر آموزش‌های برنامه‌های تلویزیونی، خاص نوجوانان بر روی ارزش‌های دینی آنان»، به بررسی ارزش‌های دینی در سه بعد اخلاق، عقاید و احکام پرداخته و به این نتیجه رسیده که از راه برنامه‌های ویژه تولیدی، مانند برنامه نیم‌رخ می‌توان پای‌بندی دینی نوجوانان را افزایش داد. همچنین کسانی که اعتبار منبع پیام را مثبت ارزیابی کرده بودند، ارزش‌های دینی بیشتری را به‌وسیله این برنامه‌ها به دست آورده‌اند (به نقل از رضوانی، ۱۳۸۰، ص ۳۹).

تمدنی (۱۳۸۵) در پژوهشی رابطه نگرش دینی و همسازی اجتماعی را با توجه به جنس و وضعیت تأهل دانشجویان بررسی کرده است. به این منظور، گروه نمونه‌ای به حجم ۴۲۴ (۱۹۲ دختر و ۲۳۲ پسر) دانشجوی دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران جنوب با روش نمونه‌برداری چند مرحله‌ای انتخاب شده است. نتایج تحلیل هم‌بستگی پیرسون و آزمون t نشان داد که بین نگرش دینی و سازش‌یافتگی اجتماعی فقط در دختران رابطه منفی معنادار ($P < 0/0$) وجود داشت و نگرش دینی دانشجویان دختر قوی‌تر از پسران بود؛ در حالی که در همسازی اجتماعی تفاوتی از لحاظ جنس به دست نیامد. بنابراین، نتایج رگرسیون نشانگر عدم پیش‌بینی سازش‌یافتگی اجتماعی براساس نگرش دینی و جنس بود. آزمون میانه نیز تفاوتی بین نمره‌های دانشجویان متأهل و مجرد در میزان نگرش دینی و همسازی اجتماعی نشان نداد. از یافته‌های این تحقیق برداشت می‌شود که در عصر امروز، زنان همسان مردان در همه عرصه‌های اجتماعی حضور فعالی دارند.

نجفی و همکارانش (۱۳۸۵) نیز بین کارآیی خانواده و بحران هویت رابطه معکوسی یافته‌اند و دینداری را اصلی‌ترین پیش‌بینی‌کننده کارآیی خانواده در سازه‌های نقش‌ها و حل مسئله دانسته‌اند.

در بررسی آنان، دختران دینداری بیشتری نسبت به پسران داشته‌اند؛ اما در بحران هویت در دو گروه تفاوت معناداری وجود نداشته است.

در پژوهش صادقی و مظاهری (۱۳۸۶)، رابطه تصور از خدا با تصور از والدین، خود و دیگران مهم در دختران و پسران دانشجو طراحی و اجرا شد. نتایج تجزیه و تحلیل داده‌های تحقیق نشان داد که متغیرهای تصور از والدین و تصور از خود نسبت به متغیر تصور از دیگران مهم پیش‌بینی‌کننده‌های معتبرتری برای تصور از خدا هستند و بیشترین سهم واریانس در پیش‌بینی تصور از خدا، ابتدا تصور از والدین و سپس تصور از خود است. همچنین نتایج تحلیل داده‌ها با به کارگیری آزمون t نشانگر تفاوت میانگین نمره‌های تصور از خدا، والدین، خود و دیگران مهم در دختران و پسران به گونه‌ای معنادار است؛ اما به طور کلی، تصور دختران از موضوع‌های رابطه والدین، خود و خدا نسبت به پسران بهتر و مثبت‌تر است. بنابراین، تحلیل رگرسیون نشان داد که سهم واریانس این متغیرها در پیش‌بینی تصور از خدا در بین دو جنس متفاوت است؛ به عبارت دیگر، در حالی که نقش تصور از والدین و خود در پیش‌بینی تصور از خدا در دختران بیشتر از پسران است، نقش تصور از والدین نیز در پیش‌بینی تصور از خود در پسران بیشتر از دختران است (همان). در واقع، چنین یافته‌ای به بستر فرهنگی نمونه بسیار بستگی دارد.

همچنین پژوهش دیگری با هدف بررسی رابطه بین روش تربیت دینی و میزان مذهبی بودن والدین با تأکید بر سبک‌های تربیتی در دختران و پسران انجام شده است (صادقی و مظاهری، ۱۳۸۷). جامعه آماری این تحقیق، ۳۷۴ نفر دانشجو (۱۷۷ پسر و ۱۹۷ دختر) به عنوان نمونه طبقه‌ای نسبتی در دسترس بود. تجزیه و تحلیل داده‌ها با به کارگیری آزمون تحلیل واریانس یک‌راهه نشان داد که میانگین نمره‌های میزان مذهبی بودن مادر در شیوه تربیتی مقتدر نسبت به شیوه‌های دیگر بالاتر است. همچنین یافته‌های آزمون تعقیبی شفه بیانگر تفاوت معنادار در میانگین نمره‌های میزان مذهبی بودن مادر بین شیوه‌های تربیتی مقتدرانه و مسامحه‌کارانه است. بنابراین، روش تربیت دینی برای دختران و پسران تفاوت معناداری دارد؛ به گونه‌ای که تعداد دختران در هر دو گروه والدین در روش تربیتی مقتدرانه بالاتر از فراوانی مورد انتظار و تعداد پسران در روش تربیتی مسامحه‌کارانه، بالاتر از فراوانی مورد انتظار است. در بررسی دقیق‌تر نشان داده شده که با به کارگیری آزمون مجذور کای دو طرفه، سبک‌های تربیتی کاربردی توسط والدین برای دختران و پسران تفاوت معناداری دارد؛ به گونه‌ای که فراوانی دختران در شیوه تربیتی مقتدرانه بالاتر از فراوانی مورد انتظار، اما در روش تربیتی مسامحه‌کارانه، فراوانی پسران بالاتر از فراوانی مورد انتظار است. در نهایت، این پژوهش به بررسی نقش سبک‌های تربیتی و چگونگی آموزش آموزه‌های دینی با توجه به جزئیات یافته‌های تحقیق پرداخته شده است (همان).

تحقیق محمدی (۱۳۸۶)، با هدف بررسی نگرش‌های دینی دانشجویان دانشگاه شیراز، به شیوه پیمایش صورت گرفته است که برای تبیین بهتر متغیر وابسته چارچوب نظری تحقیق، تلفیقی از نظریه‌های وبر، اینگلهارت، هالامی و آرچیل انتخاب شده است. یافته‌های تحقیق نشان می‌دهد که براساس متغیرهای جمعیت‌شناختی تفاوت معناداری بین نگرش دینی دانشجویان وجود داشته است. چنان‌که براساس نوع دانشکده، نگرش دینی دانشجویان شاغل به تحصیل در دانشکده ادبیات و علوم انسانی از دانشجویان مهندسی قوی‌تر بوده؛ علاوه بر آنکه نگرش دینی دانشجویان متأهل از دانشجویان مجرد قوی‌تر است. همچنین بررسی رابطه بین مقطع تحصیلی و نگرش دینی بیانگر آن است که هر قدر مقطع تحصیلی افزایش می‌یابد، نگرش دینی دانشجویان کم می‌شود. در این پژوهش، بین متغیرهای جامعه‌پذیری مذهبی و میزان استفاده مذهبی از وسایل ارتباطی با نگرش دینی، رابطه مثبت؛ اما بین میزان مادگرایی و نگرش دینی، رابطه منفی گزارش شده است (به نقل از بیجندی، ۱۳۸۶، ص ۳۶). در راستای تفاوت بین دانشجویان رشته‌های علوم انسانی و سایرین در میزان نگرش دینی این‌گونه می‌توان استنباط نمود؛ درباره تفاوت در تأثیرپذیری رشته‌های انسانی از منابع دینی و تعهد و نگرش مذهبی آنها در مقایسه با رشته‌های دیگر می‌توان این‌گونه برداشت کرد که شاید مهم‌ترین دلیل، به ماهیت این رشته‌ها مربوط است. به عبارت دیگر، منابع دینی در برنامه‌های درسی و آموزشی محدودیت دارد؛ در حالی که ماهیت رشته‌های فنی و مهندسی استفاده بیشتری را از فناوری‌های آموزشی و الگوهای مکانیکی را می‌طلبد و دید مکانیکی دارند.

علوم انسانی به انسان بما هو انسان می‌پردازد؛ یعنی به انسان از آن لحاظ که انسان است، توجه می‌کند و ابعاد گوناگون وجود وی، اعم از فردی و اجتماعی را تجزیه و تحلیل می‌کند. به عبارت دیگر، این گروه از دانش‌ها به بینش، کنش و گرایش‌های آدمی اهمیت ویژه‌ای می‌دهد. در واقع، انسانیت انسان در گرو ویژگی‌هایی مانند فکر و اراده او است. این همان جایی است که علوم انسانی به آن توجه دارد و درباره آن می‌اندیشد. از این لحاظ می‌توان علوم انسانی را رکن مکمل علوم تجربی دانست؛ زیرا در علوم تجربی ابعاد ملموس و محسوس آدمی، یا وجوه مشترک او با جانداران دیگر مطالعه می‌شود، در حالی که علوم انسانی به مطالعه پندارها، انگاره‌ها و رفتارها و به‌طور خلاصه، به ابعاد انتزاعی وی می‌پردازد. شاخه‌های علوم انسانی به پژوهش ابعاد گوناگون انسانی مشغول هستند. برای نمونه، دانش جامعه‌شناسی بر رفتارهای اجتماعی، دانش روان‌شناسی بر ابعاد فردی و روان آدمی و دانش حقوق بر روابط فردی-اجتماعی تمرکز دارند (قانع‌ی راد، ۱۳۷۹، ص ۵۸).

نتیجه پژوهشی درباره بررسی متغیر پایگاه اقتصادی-اجتماعی بین ابعاد آن و نگرش دینی نشان می‌دهد که بین شغل و تحصیلات پدر و مادر و نگرش دینی، رابطه معناداری وجود ندارد؛ اما بین هزینه و درآمد و نگرش دینی، رابطه معناداری وجود دارد (کشاورز و جهانگیری، ۱۳۸۹).

این یافته‌ها احتمالاً از وظایف یکسانی سرچشمه گرفته است که در محیط‌های علمی-اجتماعی برای هر دو جنس تعریف می‌شود. در واقع، در دنیای امروز عوامل اجتماعی یک عنصر حمایتی و تمهیداتی ضروری برای هر فردی به دور از تفاوت‌های جنسیتی، قومی و نژادی است؛ در نتیجه، ارتباط بین عوامل اجتماعی و نگرش دینی در زنان رو به افزایش است.

یافته‌های مقدماتی پژوهش بهمنی و همکارانش (۱۳۸۳) درباره وضعیت کیفیت زندگی دانشجویان و نیز رابطه‌اش با نگرش دینی و عملکرد تحصیلی نشان می‌دهد که کیفیت زندگی حدود نیمی از دانشجویان در حد متوسط یا کمی بهتر از آن است؛ اما حدود ۲۵ درصد از آنها شرایط نامطلوب‌تری دارند که باید تغییر اساسی در وضعیت فعلی‌شان داده شود. عوامل جنس، سن، نوع مذهب در کیفیت زندگی گروه نمونه، بدون تأثیر؛ اما عوامل تأهل، اشتغال، برخی از سطوح تحصیلی و شغلی والدین بر کیفیت زندگی آنها تأثیرگذار بوده است. نگرش دینی نیز متوسط بوده و نمره‌های گزینه نگرش دینی «بسیار قوی» و «بسیار ضعیف» نسبت ناچیزی از کل توزیع را تشکیل داده است. از لحاظ عملکرد تحصیلی، ۱۲/۹ درصد از آنها معدل «الف»، ۲۷/۹ درصد از آنها معدل «ب» و حدود ۴۲ درصد از آنها معدل «ج» و کمتر از آن داشته‌اند. همچنین معدل حدود ۷۰ درصد از دانشجویان «ب» و «ج» بوده و حدود ۸ درصد از آنها نیز معدل «د» داشته‌اند (همان).

از طرف دیگر، پژوهشی با هدف بررسی کیفیت ارتباط والد-فرزند به عنوان پیش شرط تربیت دینی فرزندان طراحی و اجرا شد. تعداد ۳۷۴ نفر دانشجو (۱۷۷ پسر و ۱۹۷ دختر) برای نمونه طبقه‌ای نسبتی در دسترس انتخاب شدند که پرسش‌نامه سبک تربیتی یا محیط خانوادگی (نقاشان، ۱۳۵۸، به نقل از رضوانی، ۱۳۸۰، ص ۵۹) و پرسش‌نامه محقق ساخته را تکمیل کردند. به طور کلی، نتایج آزمون مجذور کای نشان می‌دهد که در سبک تربیتی مقتدرانه بیشترین فراوانی به آزمودنی‌هایی مربوط است که والدین خود را «افرادی مذهبی در نظر گرفته‌اند که برای تربیت دینی آنها سعی و تلاش کرده‌اند»؛ اما در سبک تربیتی مسامحه‌کارانه، بیشترین فراوانی به آزمودنی‌هایی تعلق دارد که والدین خود را «افرادی بی تفاوت نسبت به مذهب در نظر گرفته که برای تربیت دینی آنها سعی و تلاش نداشته‌اند». همچنین درصد آزمودنی‌هایی که خود را در گروه‌های «من مسلمان هستم و اگر چه دوست دارم که دستورات دینی را رعایت کنم، ولی گاهی چنین نیستم» و «من به خدا ایمان دارم و اگر چه دوست دارم خواسته‌های او را انجام دهم، ولی گاهی اوقات نمی‌توانم» قرار داده‌اند، در سبک تربیتی مقتدرانه بیشترین فراوانی را دارند. اما درصد آزمودنی‌هایی که خود را در گروه‌های «هنوز در مورد دین خود تصمیمی نگرفته‌ام» و «ممکن است خدا وجود داشته باشد، ولی این امر به زندگی من ارتباطی ندارد» قرار داده‌اند، در سبک تربیتی مسامحه‌کار بیشترین فراوانی را دارند.

در مقاله حاضر نیز بیان شده است که منابع شناخت دینی در شیوه‌های تربیتی گوناگون متفاوت است؛ به گونه‌ای که شناخت دینی در شیوه تربیتی مقتدر، بیشتر توسط خانواده و در شیوه تربیتی مسامحه‌کار بیشتر از راه اماکن مذهبی صورت می‌گیرد. در تبیین این یافته‌ها به ارتباط والد-فرزند در دوران کودکی با توجه به نظریه‌های روابط موضوعی، دلبستگی و یادگیری اجتماعی اشاره خواهد شد. مفروض این نظریه‌ها این است که ارتباط بهینه والد-فرزند در جامعه‌پذیری دینی فرزندان نقش مهمی دارد (صادقی و مظاهری، ۱۳۸۶، ص ۴۷۰).

تحقیق‌های مک لسکی^۱ و همکارانش (۲۰۰۴) در ایالت متحده نشان می‌دهد که آموزش فعال و به کارگیری تمرین‌های متفاوت، محیط آموزش را مانند یک روند مؤثر دینی خواهد کرد که بازتاب آن، در نظر گرفتن تفاوت‌های فردی و اجتماعی فراگیران است. این تفاوت‌ها در آموزش سنتی دیده نمی‌شد؛ اما امروزه در فرهنگ جوامع با شرایط اقتصادی، سیاسی و مذهبی انعکاس می‌یابد.

براناس و نیومنز^۲ (۲۰۰۳) بر این باورند که بازی‌های آموزشی در مدارس نقش مهمی در آموزش مذهب به دانش‌آموزان دارد؛ زیرا فرصتی با ارزش را در فعالیت‌های مذهبی در اختیار قرار می‌دهد. براون و تایلر^۳ (۲۰۰۶) در پژوهشی با نام «مذهب و آموزش»، شواهدی از مطالعه توسعه ملی بر دانش‌آموزان آورده‌اند که آموزش در کلیت‌ها، تأثیر ویژه‌ای در مذهب دانش‌آموزان و حتی والدین آنها دارد. نتایج پژوهش، ارتباط مثبت و معناداری بین آموزش و حضور در کلیسا را تأیید کرد. جان و همکاران (۲۰۰۷) (به نقل از جانستون و یون، ۲۰۰۹، ص ۴۲۵) در تحقیقی که با عنوان «مذهب و رشد دانش‌آموزان» انجام داده‌اند، به این نتیجه رسیده‌اند که رشد مذهبی دانش‌آموزان به وسیله مذاهب فردی والدینشان صورت می‌گیرد.

ازبای^۴ پژوهشی درباره روابط بین عوامل اجتماعی و ارتباط مصرف الکل و به کارگیری خشونت در خود گزارش‌دهی میان جمعیتی از دانش‌آموزان ترکیه انجام داد. در روابط جامع و گسترده، عوامل اجتماعی در بردارنده پدر و مادر، روابط سیاسی، کتاب‌ها، روزنامه، کنترل والدین بر روابط میان جوانان و مذهب بود. عوامل اجتماعی بیشتر در مذهب و تأثیرهای مبادله فرهنگی میان همکلاسان و سازماندهی در روابط و اعتقاد به رأی‌دهی بود. یافته‌ها بیانگر آن است که روابط اجتماعی، روابط مشخصی را اندازه‌گیری می‌کند و بر مبنای مشخصی گذاشته است و هر دو جنبه مثبت و منفی را دارد. همچنین گروه مذهبی و مثبت بر رفتارهای گروه منحرف تأثیر می‌گذارد (ازبای، ۲۰۰۸، ص ۴۰۳).

1. Mclesky

3. Brown & Taylor

5. Johnstone & Yoon

2. Branas & Neumans

4. John

6. Ozbay

در پژوهش اسچوادل^۱ با نام «نوجوانان فقیر و مذهب» تأکید می‌شود که تفاوت‌های قابل توجهی میان فعالیت‌های مذهبی و نظرها و نگرش‌های نوجوانان فقیر و غیر فقیر آمریکایی وجود دارد. تجزیه و تحلیل داده‌ها نشان داده است؛ نوجوانان فقیر آمریکایی در مقایسه با سایر نوجوانان به میزان بیشتری، به خواندن دعا، انجیل و حضور در مراسم مذهبی علاقه داشتند و با وجود اختلافات و مشکلات محیطی فراوان در فعالیت‌های مذهبی و فرهنگی به‌طور مستمر مشارکت می‌کنند (اسچوادل،^۲ ۲۰۰۸؛ به نقل از بارت کواسکی و لوین،^۳ ۲۰۰۹، ص ۲۱).

در این راستا، باتوجه به اهمیت مؤلفه‌های اجتماعی در نگرش دینی نسل جوان، پژوهش حاضر به بررسی رابطه این دو مؤلفه به صورت دقیق‌تری پرداخته است تا بسیاری از مؤلفه‌های تسهیل‌کننده و مضر شناخته شود.

۲. پرسش‌های تحقیق

۱. میزان ارتباط بین عامل خانواده با نگرش دینی دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی اصفهان چگونه است؟
۲. میزان ارتباط بین عامل دوستان و همکلاسی‌ها با نگرش دینی دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی اصفهان چگونه است؟
۳. میزان ارتباط بین عامل محیط آموزشی با نگرش دینی دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی اصفهان چگونه است؟
۴. میزان ارتباط بین عامل رسانه‌های ارتباط جمعی با نگرش دینی دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی اصفهان چگونه است؟
۵. میزان ارتباط بین مجموعه عوامل خانواده، دوستان، همکلاسی‌ها، محیط آموزشی و رسانه‌های ارتباط جمعی با نگرش دینی دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی اصفهان چگونه است؟

۳. اهمیت و فواید تحقیق

باتوجه به اهمیت موضوع نگرش دینی، عوامل اجتماعی و اثرهای آن در پیشرفت و تعالی فردی و اجتماعی، این‌گونه پژوهش‌ها لازم است؛ زیرا باعث می‌شود که رسانه‌های آموزشی، اجتماعی و ارتباطی به اصول نگرش دینی در زندگی و پیشایندهای مؤثر بر آن پردازند و به عنوان یک حرکت ملی به آن بنگرند.

1. Schwadel

2. Schewdoal

3. Bartkowski & Levin

همچنین با در نظر گرفتن اینکه احساس نگرش دینی در زندگی درونی و بیرونی به وسیله متغیرهای گوناگون، از جمله عوامل اجتماعی ایجاد می‌شود، می‌توان توجه خانواده‌ها، مدارس، مراکز آموزش عالی، مراکز حمایت اجتماعی و انجمن‌های گوناگون را به این موضوع جلب کرد. علاوه بر آن، می‌توان دروسی از سطح دبستان تا دانشگاه شناسایی و تدوین کرد که در آن احساس نگرش دینی در زندگی را تعریف، دسته‌بندی و ماهیت‌شناسی کرده باشد و راه‌های گسترش آن، منابع جدید و ارتباطش با عوامل اجتماعی را بیان کند. در این راستا، می‌توان کارگاه‌ها و دوره‌هایی برای والدین، بزرگسالان، معلمان و کارکنان سازمان‌های مختلف در نظر گرفت تا این گونه زمینه‌ساز اصلاح سبک زندگی و تحقق هر چه بیشتر نگرش دینی از دوران کودکی و ارتباط مثبت و سازنده آن با عوامل اجتماعی شد.

بیمارستان‌ها و مراکز درمانی نیز می‌توانند با توجه به اثرهای نگرش دینی در زندگی برای ایجاد سلامتی جسمی و روانی، آن را به عنوان پیش مقدمه درمان به کار برند و محیط اجتماعی خود را آکنده از شرایط تسهیل‌کننده سبک زندگی اسلامی کنند که این امر مستلزم توجه نظری و عملی به مذهب و آموزه‌های آن و ارتباطش با عوامل اجتماعی است.

به این ترتیب، اهمیت این تحقیق به طور مختصر عبارت است از:

الف. نشان دادن سطح نگرش دینی به عنوان یک شاخصه عملکردی به مؤسسه‌های آموزشی و غیر آموزشی؛

ب. بیان کردن میزان تأثیرپذیری نگرش دینی از متغیرهایی، مانند خانواده، دوستان، رسانه‌های آموزشی و محیط آموزشی؛

ج. افزایش دانش‌شناختی درباره نگرش دینی و مؤلفه‌های اجتماعی؛

د. افزایش توان سازمان آموزش و پرورش و نیز آموزش عالی در تقویت تعهد و شکل‌دهی به مؤلفه‌های نگرش دینی و برگزیدن سبک زندگی مناسب و تناسب کارکرد سازمان آموزش و پرورش، آموزش عالی، مؤسسه‌های اجتماعی و سیاسی با تفاوت‌های فرهنگی و اجتماعی.

۴. چارچوب نظری و مدل تحقیق

چارچوبی که راهنمای نظری تحقیق است و متناسب با موضوع می‌توان از آن بهره برد، نظریه هربرت بلومر^۱ (به نقل از دزاتر و همکاران، ۲۰۰۵)^۲ درباره اجتماعی شدن و واسطه‌های آن است. بلومر نظریه کنش متقابل نمادین^۳ را متأثر از پیشینیان خود چون جورج و هربرت مید،

1. Herbert Blumer

2. Dezutter, J.; B., Soenens & D., Hutsebaut

3. Symbolic Interactionism

در سخنرانی‌اش در سال ۱۹۳۹ مطرح و آن را به عنوان مکتب جامعه‌شناختی خویش معرفی کرد. از نظر وی، فرایند اجتماعی شدن در دو مرحله صورت می‌گیرد:

الف. مرحله یادگیری ارزش‌ها و هنجارهای اجتماعی که به معنای یکی شدن یا ذوب شدن و جا افتادن در جامعه کلان است و با جامعه‌پذیری مترادف است.

ب. مرحله اجتماعی شدن که بعد از مرحله جامعه‌پذیری ایجاد می‌شود و دلالت بر آن دارد که اگر فرد پس از فراگیری هنجارهای اجتماعی نسبت به آنها تقلید داشته باشد، به طرف اجتماعی شدن پیش می‌رود؛ در غیر این صورت، در مرحله جامعه‌پذیری ثابت باقی می‌ماند.

بلومر و شاگردانش معتقدند که فرایند اجتماعی شدن به وسیله عوامل اجتماعی شش‌گانه‌ای امکان‌پذیر است که عبارت است از:

۱. والدین: ^۱ شامل پدر و مادر و افرادی می‌شود که کودک را بزرگ می‌کنند، مانند پدرخوانده یا مادرخوانده و پرورشگاه.

۲. دیگر مهم: ^۲ یعنی افرادی که در فامیل تأثیرگذار هستند، مانند عمه‌ها، خاله‌ها، دایی‌ها، دوستان و مانند اینها.

۳. گروه همسالان: ^۳ افرادی را در برمی‌گیرد که براساس سلیقه‌ها، عادت‌ها، تعلق‌ها و سوءگیری‌های شخصیتی و فکری دور هم جمع می‌شوند.

۴. مدارس ^۴ و سازمان‌های رسمی: ^۵ شامل ویژگی‌های شخصیتی معلمان و تأثیر سازمان‌های رسمی می‌شود.

۵. مجامع عمومی: ^۶ مانند پارک‌ها و شهربازی‌ها، که مردم اوقات فراغت خود را در آنجا می‌گذرانند.

۶. رسانه‌های ارتباط جمعی: ^۷ که از مهم‌ترین عوامل است و تأثیر بیشتری در اجتماعی شدن دارد. برای نمونه، دنیای سه بعدی سینما و تلویزیون که بیشترین وقت افراد را به خود اختصاص می‌دهند؛ رسانه‌هایی هستند که امکان حصول و وصول معنای مشترک را برای مردم و نیز برگشت‌شان را راحت‌تر می‌کنند (تنهایی، ۱۳۷۷، ص ۲۷۴).

در این مقاله، از میان شش عامل اجتماعی شدن، فقط به چهار عامل اصلی (خانواده، گروه همسالان، محیط آموزشی و رسانه‌های ارتباط جمعی) اشاره شده است (البته در فرهنگ اسلامی، اراده نیز جایگاه مهمی در اجتماعی شدن افراد دارد). همچنین مدل تحقیق براساس این نظریه ساخته شده که به صورت زیر است:

1. Parents

2. Significant

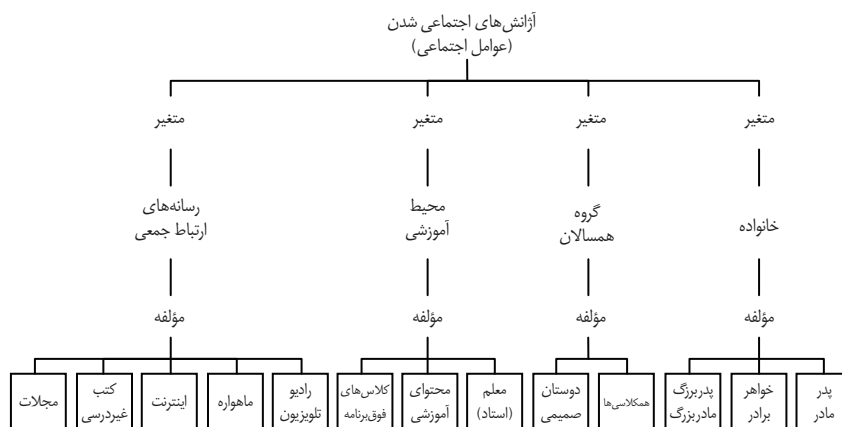
3. Peer group

4. Formal education

5. Formal organization

6. Public

7. Mass Media

شکل ۱: مدل تحقیق براساس نظریه هربرت بلومر

محقق با توجه به مطالب بیان شده درصدد این است که رابطه عوامل اجتماعی را با نگرش دینی، مشخص می‌کند. به عبارت دیگر، هدف کلی پژوهش، بررسی رابطه عوامل اجتماعی با نگرش دینی دانشجویان است؛ اما اهداف جزئی عبارت است از:

۱. تبیین ارتباط بین عامل خانواده با نگرش دینی؛
۲. بررسی ارتباط بین عامل دوستان و همکلاسی‌ها با نگرش دینی؛
۳. تبیین ارتباط بین عامل محیط آموزشی با نگرش دینی دانشجویان؛
۴. بررسی ارتباط بین عامل رسانه‌های ارتباط جمعی با نگرش دینی؛
۵. تبیین ارتباط بین مجموعه عوامل خانواده، دوستان و همکلاسی‌ها، محیط آموزشی و رسانه‌های ارتباط جمعی با نگرش دینی.

۵. روش‌شناسی تحقیق

این مقاله از نوع تحقیق‌های کاربردی است. به دلیل اینکه این پژوهش به دنبال یافتن رابطه بین متغیرها است؛ پس مناسب‌ترین روش برای آن، روش توصیفی از نوع هم‌بستگی است. جامعه آماری آن، همه دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی اصفهان در سال تحصیلی ۱۳۸۱-۱۳۸۲ را در بر می‌گیرد که تعداد دانشجویان پسر، ۲۲۱۳ نفر و دانشجویان دختر، ۳۸۷۶ نفر و در مجموع، ۶۰۸۹ نفر بودند که از این تعداد، ۱۶۱ نفر براساس روش نمونه‌گیری تصادفی طبقه‌ای متناسب با حجم به تفکیک جنسیت و دانشکده به عنوان نمونه انتخاب شدند. با توجه به اینکه این جامعه آماری از مجموعه هم‌سطح تشکیل شده بود؛ بنابراین، روش نمونه‌گیری تصادفی طبقه‌ای نسبی برای تعیین نمونه آماری به کار رفت. برای انتخاب دانشجویان از هر طبقه نیز روش نمونه‌گیری تصادفی ساده استفاده شد.

۶. ابزار پژوهش

باتوجه به روش تحقیق و اهداف این پژوهش، مناسب‌ترین ابزار برای گردآوری داده‌ها، روش پرسش‌نامه‌ای بود. برای این منظور، دو پرسش‌نامه محقق ساخته به کار رفت که عبارت است از: الف. پرسش‌نامه سنجش نگرش دین؛ ب. پرسش‌نامه سنجش عوامل اجتماعی.

محققان در پرسش‌نامه نگرش دینی با بررسی مبانی نظری نگرش دینی و منابع اصیل اسلامی گویه‌های پرسش‌نامه را درباره جهان‌بینی و کیفیت زندگی دینی، اخلاقیات و عقاید، عبادات و رفتارهای اجتماعی و معنویت درونی طراحی کردند و به صورت مقدماتی، اجرا و بعد از تأیید نهایی بر روی نمونه آماری توزیع کردند. روش نمره‌گذاری پرسش‌نامه دینداری نگرش مذهبی به صورت لیکرت ۵ نقطه‌ای است. همه پرسش‌ها به صورت مستقیم نمره‌گذاری شده است.

پژوهشگران در پرسش‌نامه عوامل اجتماعی با بررسی مبانی نظری حمایت اجتماعی، چارچوب تحقیق (که براساس نظریه هربرت بلومر درباره اجتماعی شدن و واسطه‌های آن است) و نیز منابع پژوهشی، گویه‌های پرسش‌نامه را درباره دوستان، خانواده، محیط آموزشی و رسانه‌های جمعی طراحی کردند و به صورت مقدماتی، اجرا و بعد از تأیید نهایی بر روی نمونه آماری توزیع کردند. این پرسش‌نامه، شامل ۲۶ ماده و عامل‌های (دوستان، خانواده، محیط آموزشی و رسانه‌های ارتباط جمعی) است.

۷. روایی و اعتبار پرسش‌نامه‌ها

الف. روایی^۱

برای به دست آوردن روایی این پرسش‌نامه‌ها از روش محتوایی استفاده شده است. هم‌بستگی بین صاحب‌نظران درباره ارتباط پرسش‌ها با هدف آزمون برابر شد (به دلیل آنکه مقیاس متغیرهای تحقیق به صورت رتبه‌ای است، هم‌بستگی اسپرمن به کار رفت). بعد از تأیید، به منظور آگاهی از شفاف بودن پرسش‌ها و قابل درک بودن آنها از نظر گروه نمونه مورد مطالعه، پرسش‌نامه در اختیار ده دانشجو از گروه مورد مطالعه قرار داده شد. بعد از دریافت نظر آنها به طور فردی، فهمیده شد که محتوای پرسش‌نامه از نظر دانشجویان نیز قابل درک و فهم است. بنابراین، می‌توان برداشت کرد که پرسش‌نامه‌ها روایی محتوایی دارد.

1. Validity

ب. اعتبار^۱

برای دستیابی به ضریب اعتبار پرسش نامه‌ها، ابتدا آنها را به سی نفر از دانشجویان مقطع ارشد و دکتری و سه نفر از اساتید محترم عرصه علوم تربیتی داده شد، سپس با به کارگیری فرمول آلفای کرونباخ، ضریب اعتبار به دست آمد که عبارت است از:

۱. ضریب اعتبار پرسش نامه سنجش نگرش دینی با ۰/۹۷ برابر است.

۲. ضریب اعتبار پرسش نامه سنجش عوامل اجتماعی با ۰/۸۲ مساوی است که چهار مقیاس

زیر را در بر می‌گیرد:

- ضریب اعتبار مقیاس سنجش میزان رابطه بین عامل خانواده با نگرش دینی دانشجویان با

۰/۸۶ برابر است.

- ضریب اعتبار مقیاس سنجش میزان رابطه بین عامل گروه دوستان و همکلاسی‌ها با نگرش

دینی دانشجویان با ۰/۸۰ مساوی است.

- ضریب اعتبار مقیاس سنجش میزان رابطه بین عامل محیط آموزشی با نگرش دینی

دانشجویان با ۰/۷۵ برابر است.

- ضریب اعتبار مقیاس سنجش میزان رابطه بین عامل رسانه‌های ارتباط جمعی با نگرش دینی

دانشجویان با ۰/۸۷ مساوی است.

۸. روش‌های آماری

برای تجزیه و تحلیل داده‌های جمع‌آوری شده با توجه به پرسش‌های پژوهش از روش‌های گوناگون آمار توصیفی، مانند جدول توزیع فراوانی، نمودار، شاخص‌های مرکزی و پراکندگی و نیز از روش‌های مختلف آمار استنباطی، مانند آزمون‌های پارامتری، شامل آزمون معنادار بودن ضریب هم‌بستگی (Tr)، رگرسیون چند متغیر و آزمون‌های ناپارامتری، از جمله یومن وایت نی و کروسکال-والیس استفاده شد.

۹. نتایج تحقیق

پرسش اول پژوهش: میزان رابطه بین عامل خانواده و نگرش دینی دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی اصفهان چگونه است؟

فرض صفر پژوهش: بین عامل خانواده و شکل‌گیری نگرش دینی دانشجویان دانشگاه علوم

پزشکی اصفهان رابطه‌ای وجود ندارد.

یافته‌های جدول شماره ۱، بیانگر آن است که بین نگرش دینی و عامل خانواده به میزان $۰/۶۴$ هم‌بستگی مثبت و معنادار وجود دارد. همچنین می‌توان $۴۰/۳۲$ درصد از واریانس نگرش دینی دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی اصفهان را با توجه به نمره‌های عامل خانواده پیش‌بینی کرد. بنابراین، با $۹۹/۹$ درصد اطمینان فرض صفر رد می‌شود؛ یعنی بین عامل خانواده و شکل‌گیری نگرش دینی دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی اصفهان رابطه وجود دارد.

جدول ۱: شاخص‌های آزمون معنادار بودن ضریب هم‌بستگی بین دو متغیر نگرش دینی و عامل خانواده

شاخص متغیر	تعداد n	ضریب هم‌بستگی r	مقدار Tr محاسبه شده	درجه آزادی dF	سطح معنادار بودن
نگرش دینی عامل خانواده	۲۷۶	۰/۶۳۵	۱۳/۶۰۶	۲۷۴	۰/۰۰۱

پرسش دوم پژوهش: میزان رابطه بین عامل گروه دوستان و هم‌کلاسی‌ها و نگرش دینی دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی اصفهان چگونه است؟

فرض صفر پژوهش: بین عامل گروه دوستان و هم‌کلاسی‌ها و شکل‌گیری نگرش دینی دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی اصفهان رابطه وجود ندارد.

نتایج جدول شماره ۲، نشان می‌دهد که بین نگرش دینی و عامل گروه دوستان و هم‌کلاسی‌ها به میزان $۰/۵۷$ هم‌بستگی مثبت و معناداری وجود دارد. بنابراین، می‌توان $۳۲/۶$ درصد از واریانس نگرش دینی دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی اصفهان را براساس نمره‌های گروه دوستان و هم‌کلاسی‌ها پیش‌بینی کرد. در نتیجه، با $۹۹/۹$ درصد اطمینان فرض صفر رد می‌شود؛ یعنی بین عامل گروه دوستان و هم‌کلاسی‌ها با شکل‌گیری نگرش دینی دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی اصفهان رابطه وجود دارد.

جدول ۲: شاخص‌های آزمون معنادار بودن ضریب هم‌بستگی بین دو متغیر نگرش دینی و عامل گروه دوستان و هم‌کلاسی‌ها

شاخص متغیر	تعداد n	ضریب هم‌بستگی r	مقدار Tr محاسبه شده	درجه آزادی dF	سطح معنادار بودن
نگرش دینی عامل گروه دوستان و هم‌کلاسی‌ها	۲۷۶	۰/۵۷۱	۱۱/۵۱۳	۲۷۴	۰/۰۰۱

پرسش سوم پژوهش: میزان رابطه بین عامل محیط آموزشی و نگرش دینی دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی اصفهان چگونه است؟

فرض صفر پژوهش: بین عامل محیط آموزشی و شکل گیری نگرش دینی دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی اصفهان رابطه‌ای وجود ندارد.

یافته‌های جدول شماره ۳، نشانگر آن است که بین نگرش دینی و عامل محیط آموزشی به میزان ۰/۴۷ هم‌بستگی مثبت و معناداری وجود دارد. همچنین می‌توان ۲۲ درصد از واریانس نگرش دینی دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی اصفهان را با توجه به نمره‌های عامل محیط آموزشی پیش‌بینی کرد. از این رو، با ۹۹/۹ درصد اطمینان فرض صفر رد می‌شود؛ یعنی بین عامل محیط آموزشی و شکل گیری نگرش دینی دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی اصفهان رابطه وجود دارد.

جدول ۳: شاخص‌های آزمون معنادار بودن ضریب هم‌بستگی بین دو متغیر نگرش دینی و عامل محیط آموزشی

شاخص متغیر	تعداد n	ضریب هم‌بستگی R	مقدار Tr محاسبه شده	درجه آزادی dF	سطح معنادار بودن
نگرش دینی عامل محیط آموزشی	۲۷۶	۰/۴۶۹	۸/۷۹۲	۲۷۴	۰/۰۰۱

پرسش چهارم پژوهش: میزان رابطه بین عامل رسانه‌های ارتباط جمعی و نگرش دینی دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی اصفهان چگونه است؟

فرض صفر پژوهش: بین عامل رسانه‌های ارتباط جمعی و شکل گیری نگرش دینی دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی اصفهان رابطه‌ای وجود ندارد.

نتایج جدول شماره ۴، بیانگر آن است که بین نگرش دینی و عامل رسانه‌های ارتباط جمعی به میزان ۰/۳۴ هم‌بستگی مثبت معناداری وجود دارد. بنابراین، می‌توان ۱۱/۴۲ درصد از واریانس نگرش دینی دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی اصفهان را براساس نمره‌های عامل رسانه‌های ارتباط جمعی پیش‌بینی کرد. به این ترتیب، با ۹۹/۹ درصد اطمینان فرض صفر رد می‌شود؛ یعنی بین عامل رسانه‌های ارتباط جمعی و شکل گیری نگرش دینی دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی اصفهان رابطه وجود دارد.

جدول ۴: شاخص‌های آزمون معنادار بودن ضریب هم‌بستگی بین دو متغیر نگرش دینی و عامل رسانه‌های ارتباط جمعی

شاخص متغیر	تعداد n	ضریب هم‌بستگی R	مقدار Tr محاسبه شده	درجه آزادی dF	سطح معنادار بودن
نگرش دینی عامل رسانه‌های ارتباط جمعی	۲۷۶	۰/۳۳۸	۵/۹۴۶	۲۷۴	۰/۰۰۱

پرسش پنجم پژوهش: میزان رابطه بین مجموعه عوامل خانواده، گروه دوستان و همکلاسی‌ها، محیط آموزشی، رسانه‌های ارتباط جمعی و نگرش دینی دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی اصفهان چگونه است؟ فرض صفر پژوهش: بین مجموعه عوامل خانواده، گروه دوستان، همکلاسی‌ها، محیط آموزشی، رسانه‌های ارتباط جمعی و شکل‌گیری نگرش دینی دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی اصفهان رابطه‌ای وجود ندارد.

یافته‌های جدول‌های شماره ۵ و ۶ نشان می‌دهد که بین نگرش دینی و مجموعه عوامل خانواده، گروه دوستان و همکلاسی‌ها، محیط آموزشی و رسانه‌های ارتباط جمعی به میزان ۰/۷۴ هم‌بستگی مثبت وجود دارد. بنابراین، می‌توان ۵۴/۵ درصد از واریانس نمره نگرش دینی آزمودنی‌های مورد مطالعه را به ترتیب براساس تغییرهای چهار عامل خانواده، گروه دوستان و همکلاسی‌ها، محیط آموزشی و رسانه‌های ارتباط جمعی به طور معناداری پیش‌بینی کرد. در نتیجه، با ۹۹/۹ درصد اطمینان فرض صفر پذیرفته نمی‌شود؛ به عبارت دیگر، بین مجموعه عوامل خانواده، گروه دوستان و همکلاسی‌ها، محیط آموزشی و رسانه‌های ارتباط جمعی با شکل‌گیری نگرش دینی دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی اصفهان رابطه وجود دارد.

جدول ۵: خلاصه شاخص‌های محاسبه شده مربوط به رگرسیون نگرش دینی براساس عوامل خانواده، گروه دوستان و همکلاسی‌ها، محیط آموزشی و رسانه‌های ارتباط جمعی

هم‌بستگی	ضریب تبیین	ضریب تبیین اصلاح شده	خطای معیار برآورد
۰/۷۴۲	۰/۵۵۱	۰/۵۴۵	۱۹/۹۱۷

جدول ۶: شاخص‌های تحلیل رگرسیون نگرش دینی براساس عوامل خانواده، همسالان، محیط آموزشی و رسانه‌های ارتباط جمعی

منابع تغییرها	مجموع مجذورها	درجه آزادی Df	میانگین مجموع مجذورها	F نسبت	سطح معنادار بودن
رگرسیون	۱۳۲۰۱۹/۵۹	۴	۳۳۰۰۴/۸۹۸	۸۳/۲۰۵	۰/۰۰۱
باقی مانده	۱۰۷۴۹۷/۸۴	۲۷۱	۳۹۶/۶۷۱		
کل	۲۳۹۵۱۷/۴۳	۲۷۵			

فرض صفر: بین دانشجویان دانشکده‌های گوناگون از لحاظ نمره نگرش دینی تفاوت معناداری وجود ندارد.

باتوجه به تجزیه و تحلیل یافته‌ها، جدول شماره ۸ نشانگر آن است که بین نمره‌های نگرش دینی دانشجویان دانشکده‌های گوناگون تفاوت معناداری وجود دارد. به دلیل آنکه مقدار مجذور خی

محاسبه شده (۲۵/۷۵) از مقدار مجذور خی مبین در درجه آزادی ۷ با اطمینان ۹۹/۹ درصد (۲۴/۳۲۲) بزرگتر است؛ پس فرض صفر رد می‌شود. به عبارت دیگر، بین نمره میزان نگرش دینی دانشجویان دانشکده‌های مختلف تفاوت معناداری وجود دارد؛ به گونه‌ای که بیشترین نمره نگرش دینی به دانشجویان دانشکده‌های پزشکی، توانبخشی و داروسازی مربوط است و کمترین نمره نگرش دینی به دانشکده‌های بهداشت و مدیریت تعلق دارد.

جدول ۷: شاخص‌های محاسبه شده آزمون کروسکال-والیس درباره مقایسه میانگین نمره‌های نگرش دینی دانشجویان دانشکده‌های دانشگاه علوم پزشکی اصفهان

شاخص‌ها	تعداد	درجه آزادی	مقدار مجذور خی محاسبه شده	سطح معنادار بودن
۱. بهداشت	۲۶	۷	۲۵/۷۸	۰/۰۰۱
۲. پرستاری	۲۴			
۳. پزشکی	۴۹			
۴. توانبخشی	۱۰			
۵. داروسازی	۱۵			
۶. دندان پزشکی	۲۶			
۷. مدیریت و اطلاع‌رسانی پزشکی	۱۱			

نتیجه‌گیری

در این پژوهش تلاش شده است تا ارتباط بین عوامل اجتماعی (خانواده، گروه همسالان، محیط آموزشی و رسانه‌های ارتباط جمعی) با نگرش دینی دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی اصفهان بررسی شود. براساس تقسیم‌بندی نمره نگرش دینی در سه سطح پایین، متوسط و بالا می‌توان نتیجه گرفت که ۸۶/۶ درصد همه آزمودنی‌ها نمره نگرش دینی متوسط به بالا دارند.

یافته‌های پرسش اول نشانگر آن است که بین عامل خانواده و شکل‌گیری نگرش دینی دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی اصفهان رابطه وجود دارد؛ به این ترتیب، با نتایج پژوهش‌های ابراهیمی (۱۳۸۰)، نیکخواه (۱۳۸۰)، یاری (۱۳۸۴)، خدایاری فرد و همکاران (۱۳۸۵)، صادقی و مظاهری (۱۳۸۶)، جان و همکاران (۲۰۰۷) و ازبای (۲۰۰۸) هم‌سوایی دارد.

ابراهیمی (۱۳۸۰) در پژوهش خود به این نتیجه رسید که بین میزان پای‌بندی خانواده به آداب و مناسک دینی و دین‌گرایی دانش‌آموزان دوره متوسطه هم‌بستگی مثبت و معناداری وجود دارد. همچنین نیکخواه (۱۳۸۰) بر این باور است که در میان متغیرهای پژوهش، خانواده بیشترین تأثیر را بر دینداری دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی اصفهان دارد. به نظر یاری (۱۳۸۴) نیز داشتن والدین

مذهبی بیشترین تأثیر را بر میزان پای‌بندی دینی افراد دارد. خدایاری فرد و همکارانش (۱۳۸۵) نیز معتقدند که تأثیر آموزش و رعایت اعتقادات و اعمال دینی در محیط خانواده و درونی شدن آنها در افراد، از راه همانندسازی و الگوگیری از والدین صورت می‌گیرد.

از دیدگاه صادقی و مظاهری (۱۳۸۶) والدین براساس سبک تربیتی‌شان بر نگرش و تربیت دینی فرزندان خود تأثیر می‌گذارند. یافته‌های تحقیق جان و همکارانش (۲۰۰۷) با نام مذهب و رشد دانش‌آموزان نشان می‌دهد که رشد مذهبی دانش‌آموزان، به‌وسیله مذاهب فردی والدینشان شکل می‌گیرد. همچنین ازبای (۲۰۰۸) براین باور است که بین عوامل اجتماعی، مانند پدر و مادر، روابط سیاسی، کتاب‌ها، روزنامه و کنترل والدین با مذهب جوانان ارتباط وجود دارد. عوامل اجتماعی در مذهب و تأثیرهای مبادله فرهنگی میان همکلاسان و سازماندهی در روابط و اعتقاد به رأی‌دهی بیشترین تأثیر را دارد.

یافته‌های پرسش دوم نشان می‌دهد که بین عامل گروه دوستان و همکلاسی‌ها و شکل‌گیری نگرش دینی دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی اصفهان رابطه وجود دارد؛ از این رو، با نتایج تحقیق حافظان (۱۳۸۵) هم‌سوئی دارد. حافظان در پژوهش خود به این نتیجه رسید که اثربخشی همسالان و دوستان بر روی سطوح گوناگون زیرساخت‌های باور عملی مذهبی دانشجویان بسیار تعیین‌کننده است (به نقل از بیجندی، ۱۳۸۶، ص ۴۰). به‌نظر ازبای (۲۰۰۸)، روابط اجتماعی، روابط مشخصی را اندازه‌گیری می‌کند و براساس مشخصی بنا شده است و هر دو جنبه مثبت و منفی را دارد. همچنین گروه مذهبی و مثبت بر رفتارهای گروه منحرف تأثیر می‌گذارد. به‌طور کلی، ماهیت روابط گروهی و همکلاسی بر نگرش دینی دانشجویان مؤثر است و این تأثیر می‌تواند براساس ماهیت ارتباط‌ها مثبت یا منفی باشد.

نتایج پرسش سوم نشانگر آن است که بین عامل محیط آموزشی و شکل‌گیری نگرش دینی دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی اصفهان رابطه وجود دارد؛ به این ترتیب، با یافته‌های تحقیق‌های یاری (۱۳۸۴)، ابراهیمی (۱۳۸۰)، فانک و همکاران (۱۹۸۷) و ازبای (۲۰۰۸) هم‌سوئی دارد، ولی با نتایج پژوهش پیلکیگتون (۱۹۷۶) هم‌سوئی ندارد.

یاری (۱۳۸۴) در پژوهش خود به این نتیجه رسید که تحصیل در مدارس مذهبی و دانشگاه، به صورت غیر مستقیم بر میزان پای‌بندی دینی افراد تأثیر دارد.

به‌نظر ابراهیمی (۱۳۸۰)، بین روش‌های تربیت دینی در مدارس و میزان دین‌گرایی دانش‌آموزان دوره متوسطه رابطه معناداری وجود دارد. از دیدگاه فانک و همکارانش (۱۹۸۷) نیز افرادی که وارد دانشگاه می‌شوند، در قلمروهایی مانند گرایش به مذهب، تفاوت معناداری با هم‌ردیف‌های غیر دانشگاهی خود پیدا می‌کنند.

پیلکیگتون (۱۹۷۶) در تحقیقی که درباره تغییرها در اعتقادات و اعمال مذهبی در دوره‌ای یازده ساله بر روی دانشجویان انجام داد، به این نتیجه رسید که نزدیک به سه چهارم دانشجویان که اعتقادات مذهبی داشته‌اند، در این دوره دقیقاً به نصف تقلیل یافته‌اند. یافته‌ها بیانگر حرکت جمعی و معناداری در جهت فاصله گرفتن دانشجویان از مذهب بوده است. از طرف دیگر، براون و تایلر (۲۰۰۶) در پژوهش خود، شواهدی از مطالعه توسعه ملی بر دانش‌آموزان ارائه کرده‌اند که محیط آموزشی، تأثیر ویژه‌ای در مذهب دانش‌آموزان دارد. نتایج پژوهش، ارتباط مثبت و معناداری را بین آموزش و حضور در کلیسا تأیید می‌کند که البته این تفاوت بافتی و موقعیتی جامعه‌ها و نمونه‌های پژوهشی را می‌توان به تفاوت در نمونه‌ها نسبت داد. همچنین مک لسکی و همکارانش (۲۰۰۴)، در تحقیق خود نشان داده‌اند که آموزش بر نگرش دینی دانشجویان و دانش‌آموزان تأثیر مثبتی دارد.

یافته‌های پرسش چهارم نشانگر آن است که بین عامل رسانه‌های ارتباط جمعی و شکل‌گیری نگرش دینی دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی اصفهان رابطه وجود دارد؛ از این رو، با نتایج تحقیق‌های ابراهیمی (۱۳۸۰)، نیکخواه (۱۳۸۰) و یاری (۱۳۸۴) همخوانی ندارد.

به نظر ابراهیمی (۱۳۸۰)، استفاده از رسانه‌ها و برنامه‌های خارجی سبب تضعیف دین‌گرایی دانش‌آموزان دوره متوسطه می‌شود که با نتایج تحقیق شاه محمدی (۱۳۷۹)، به نقل از نیکخواه، (۱۳۸۰) هم‌سویی دارد. همچنین به اعتقاد وی، جوانانی که اعتبار منبع پیام رسانه را مثبت ارزیابی کرده بودند، ارزش‌های دینی بیشتری را از راه این برنامه‌ها و رسانه‌های جمعی به دست آورده بودند. ناهم‌سویی این تحقیق با پژوهش‌های دیگر را می‌توان به بافت پژوهش و برنامه‌های انتخابی آن نسبت داد.

از دیدگاه نیکخواه (۱۳۸۰)، به جز ماهواره و اینترنت، وسایل ارتباط جمعی دیگر تأثیر معناداری بر دینداری نداشته‌اند. یاری (۱۳۸۴) نیز بر این باور است که متغیر تماشای ماهواره به واسطه کاهش رضایت سیاسی، باعث کمتر شدن پای‌بندی دینی افراد می‌شود.

یافته‌های پرسش پنجم نشان می‌دهد که بین مجموعه عوامل خانواده، گروه دوستان و همکلاسی‌ها، محیط آموزشی، رسانه‌های ارتباط جمعی و شکل‌گیری نگرش دینی دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی اصفهان رابطه وجود دارد؛ بنابراین، با نتایج تحقیق‌های نیکخواه (۱۳۸۰)، یاری (۱۳۸۴) و حافظان (۱۳۸۵) هم‌سویی دارد.

به اعتقاد نیکخواه (۱۳۸۰)، بین عوامل جامعه‌پذیری (خانواده، مدرسه، وسایل ارتباط جمعی) با دینداری دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی اصفهان رابطه وجود دارد. به نظر یاری (۱۳۸۴) نیز عوامل اجتماعی (مانند داشتن پدر و مادر مذهبی، تماشای ماهواره، تحصیل در مدارس مذهبی و تحصیل در دانشگاه) به طور مستقیم و غیر مستقیم با میزان پای‌بندی دینی افراد رابطه معناداری دارد.

حافظان (۱۳۸۵) بر این باور است که عوامل جامعه‌شناختی بر سطوح گوناگون زیر ساخت‌های

باور عملی مذهبی دانشجویان تأثیر دارد؛ به گونه‌ای که داشتن والدین متدین و معتقد به باور عملی مذهبی، دوستان و همسالان و مربیان و اساتید، نقش مهمی در باور عملی مذهبی دانشجویان دارند. یافته‌های مقاله حاضر نشان می‌دهد که نسبت به عوامل اجتماعی دیگر، بین مجموعه عوامل (خانواده، گروه همسالان، محیط آموزشی و رسانه‌های ارتباط جمعی) با نگرش دینی دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی اصفهان، ۰/۷۴ هم‌بستگی مثبت وجود دارد؛ به گونه‌ای که بیشترین نقش را به ترتیب خانواده، گروه همسالان، محیط آموزشی و رسانه‌های ارتباط جمعی در نگرش دینی دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی اصفهان دارند. همچنین بین نمره نگرش دینی دانشجویان دانشکده‌های گوناگون تفاوت معناداری وجود دارد؛ به گونه‌ای که بیشترین نمره نگرش دینی به دانشجویان دانشکده‌های پزشکی، توان‌بخشی و داروسازی مربوط است و کمترین نمره نگرش دینی به دانشکده‌های بهداشت و مدیریت تعلق دارد.

منابع

۱. ابراهیمی، حبیب (۱۳۸۰)، بررسی زمینه‌های اجتماعی دین‌گرایی دانش‌آموزان دوره متوسطه شهر همدان، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه آزاد اسلامی واحد اراک.
۲. بهمنی، بهمن؛ مجتبی، تمدنی و مجید، عسگری (۱۳۸۳)، «بررسی کیفیت زندگی و رابطه آن با نگرش دینی و عملکرد تحصیلی دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی واحد جنوب تهران»، فصلنامه علوم رفتاری، دوره سوم، ش ۵۳، ص ۳۲-۴۴.
۳. بیجندی، محمد صادق (۱۳۸۶). مقایسه تأثیر برنامه درسی پنهان بر آموخته‌های دانشجویان دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی دانشگاه علامه طباطبایی با دانشجویان دانشگاه علم و فرهنگ به عنوان یک دانشگاه غیر دولتی، پایان‌نامه کارشناسی ارشد مدیریت آموزشی، دانشگاه علامه طباطبایی تهران.
۴. تمدنی، مجتبی (۱۳۸۵)، «رابطه نگرش دینی و همسازی اجتماعی دانشجویان»، فصلنامه روان‌شناسی تحولی: روان‌شناسان ایرانی، سال دوم، ش ۸، ص ۳۳۱-۳۴۰.
۵. تنهایی، حسین ابوالحسن (۱۳۷۷)، درآمدی بر مکاتب و نظریه‌های جامعه‌شناسی، گناباد: نشر مرندیز.
۶. خدایاری فرد، محمد و همکاران (۱۳۸۵) «آماده‌سازی و هنجاریابی مقیاس سنجش دینداری در جامعه دانشجویی کشور»، طرح پژوهشی از دانشگاه تهران.
۷. رضوانی، محمود (۱۳۸۰). تبیین برنامه درسی پنهان در درس بینش اسلامی دوره متوسطه و ارائه راهبردهایی برای استفاده از این برنامه در آموزش اثربخش دینی، پایان‌نامه دکتری برنامه‌ریزی درسی، دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی دانشگاه تربیت معلم.
۸. رفیع‌پور، فریبرز (۱۳۷۷)، توسعه و تضاد، تهران: شرکت سهامی انتشار.
۹. صادقی، منصوره، محمد علی مظاهری و محمود حیدری (۱۳۸۶)، «بررسی رابطه سبک‌های تربیتی و تربیت دینی با میزان مذهبی بودن والدین»، دو فصلنامه مطالعات اسلام و روان‌شناسی، سال اول، ش ۱، ص ۱۱-۳۲.
۱۰. صادقی، منصوره، محمد علی مظاهری و سعاده ملک عسگر (۱۳۸۷)، «والدین، خود و دیگران مهم: منابع تصور از خدا»، مجله علوم رفتاری، دوره دوم، ش ۱، ص ۸۳-۹۶.
۱۱. قانع‌راد، محمد امین (۱۳۷۹)، جامعه‌شناسی رشد و افول علم در ایران، تهران: مدینه.

۱۲. کشاورز، اسکندر و جواد جهانگیری (۱۳۸۹)، «بررسی جامعه‌شناختی رابطه بین پایگاه اقتصادی-اجتماعی دانشجویان و نگرش‌های دینی آنها»، فصلنامه تخصصی جامعه‌شناسی، دوره پنجم، ش ۲، ص ۹۹-۱۱۴.
۱۳. نجفی، محمود، حسن احدی و علی دلاور (۱۳۸۵)، «بررسی رابطه کارآیی خانواده و دینداری با بحران هویت»، دانشور رفتار، ش ۱۶، دوره سیزدهم، ص ۱۷-۲۶.
۱۴. نیکخواه، هدایت‌الله (۱۳۸۰)، سنجش دینداری دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی اصفهان و عوامل مؤثر بر آن، پایان‌نامه کارشناسی ارشد دانشگاه شهید بهشتی.
۱۵. وطنی، منصوره (۱۳۹۲)، آسیب‌شناسی مدیریت اجرایی کلان و مهندسی فرهنگی کشور با ارائه راهبردهای اصلاحی، دومین کنفرانس الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت: مفاهیم، مبانی و ارکان پیشرفت، تهران.
۱۶. یاری، جلیل (۱۳۸۴)، بررسی عوامل مؤثر بر میزان پای‌بندی دینی دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی اصفهان، پایان‌نامه کارشناسی ارشد دانشگاه شهید بهشتی.
17. Bartkowski, T.B. & ML, Levin (2009), "Religion and development: evidence from the early child hood long it udinals study", *Social science*, 3(12), pp. 19-36.
18. Branas, Garza & P, Neumans (2003), *Analyzing religiosity within an economic framework the case of Spanish catholic*, IZAPdiscussion paper Number 868.
19. Brown, S. & K, Taylor (2006), "Religion and educations evidence from the national child Development study", Department of economics, university of Sheffield, 9 Mapping street, Sheffield 4 DT, united hingdom, *Journal of economic Behavior*, 8 organization.
20. Dezutter, J.; B., Soenens & D., Hutsebaut (2005), "Religiosity and mental health: A further exploration of the relative importance of religious behaviors religious attitudes", Retrieved from www.sciencedirect.com.
21. Funk, R.; B., Willits & J., Frenk (1987), *College Attendance and attitude change, Apanel study, 1970- 81. Pub.*
22. Johnstone B, Yoon D. (2009). Relationships between the brief multidimensional measure of religiousness/ spirituality and health outcomes for a heterogeneous rehabilitation population. *Rehabilitation Psychology*. 54: (4)422- 431.
23. Koenig H. (1998). The role of religion in medical rehabilitation outcomes: A longitudinal study. *International Journal of Psychiatry*. 1998; 13: 213-224.
24. Koenig H. (2004), "Spirituality, wellness, and quality of life Sexuality", *Reproduction and Menopause*, 2, pp.76-82.
25. Krause N. (2003). Religious meaning and subjective well-being in late life. *The Journal of Gerontology*. 2003; (58) 160-170.

26. Mclesky, T.; D., Hoppey; P., Williamson & T. Rentz (2004), *Is inclusion and illusion An examination of national and state trends toward the education of students with learning disabilities in general education classrooms*, Learning Disabilities Research and practice.
27. Ozbay-K, A. (2008). Religiosity and life satisfaction (A multilevel investigation across nations). *Mental Health, Religion & Culture*, 13, Iss 2: 155-169.
28. Pilkigton, G.W. (1976), *Changes in religious Beliefs*, Wadsworth.
29. Schewdoal, R. F.(2008).A review of social identity theory with implications for training and development, *Journal of European Industrial Training* , 31 (3), pp. 166-180.